

О. С. ПШЕНИЧНАкандидат педагогічних наук, доцент
Запорізький національний університет**КОМПЕТЕНТНІСНА ПАРАДИГМА ПІДГОТОВКИ
ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ
В ГАЛУЗІ ОСВІТИ**

У статті розглянуто актуальну для сучасної вищої освіти проблему компетентнісної підготовки майбутніх докторів філософії в галузі освіти. Огляд публікацій з обраного питання довів, що компетентність здобувача ступеня PhD в галузі освіти має бути підтвердженою здатністю до виконання ефективної науково-педагогічної діяльності. У процесі реалізації освітньо-наукової програми аспіранти педагогічних спеціальностей мають оволодіти низкою інтегральних, загальних, спеціальних і фахових компетентностей. Підкреслено, що професійна підготовка фахівця ґрунтується на реалізації низки методологічних підходів і в ході підготовки аспірантів важливими визначає такі підходи, як: компетентнісний, системний, особистісний, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний та синергетичний. Ці підходи розглянуто в аспекті їх упровадження в навчальний процес підготовки майбутніх докторів філософії в галузі освіти. Так, авторське розуміння компетентнісного підходу пов'язане із сукупністю прийомів і методів впливу на результати підготовки аспірантів, основу яких становить опис компетентностей. Огляд методологічних підходів підкреслив провідне значення компетентнісного підходу в підготовці здобувачів. Підтверджено, що здобувач ступеня доктора філософії в майбутньому безпосередньо буде формувати компетентності на двох перших рівнях вищої освіти. Наведені аргументи довели зміну освітньої парадигми з традиційної на компетентнісну, що надасть можливість підготувати докторів філософії в галузі освіти, здатних до ефективного науково-педагогічного пошуку.

Ключові слова: аспірант, компетентнісна парадигма, компетентнісний підхід, компетентність, майбутній доктор філософії в галузі освіти, парадигма, методологічний підхід.

Однією з провідних галузей кожної країни є освіта, що формує майбутнє. Сьогодні ми стаємо свідками тенденції високої потреби у фахівцях, здатних до успішної професійної діяльності не лише для українського суспільства та вітчизняної економіки, а й усього світового простору. Саме тому формування компетентного спеціаліста є одним із пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти, про що йдеться в Законі України “Про вищу освіту” [10]. Окреслене підтверджує глобальні зміни в парадигмі професійної освіти, що, безумовно, стосується також підготовки науково-педагогічних кадрів в умовах аспірантури.

Питання компетентностей розглянуто в публікаціях сучасних науковців у декількох ракурсах. Так, деякі дослідники (Р. Бойяцис, О. Варецька, М. Головань, М. Громкова, І. Зимня, О. Локшина, А. Маркова, Дж. Равен, Л. і С. Спенсер, А. Хуторської та ін.) вивчають сутність цього феномену. Їх доробок впливає на визначення результатів підготовки фахівців і слугує основою для формування освітньої програми, в якій визначено основні

класи компетентностей: інтегральні, загальні, спеціальні, фахові. Водночас науковці розглядають формування в процесі навчання різних видів компетентностей: професійної, комунікативної, психолого-педагогічної, інформаційної (інформаційної тощо), технологічної та ін. Проте, зазначені компетентності не стосуються майбутніх докторів філософії в галузі освіти. Разом із цим, як підтверджує теоретичний аналіз, деякі науковці приділяють увагу теоретико-методологічним засадам і фокусують свою увагу на реалізації компетентнісного підходу як важливій умові забезпечення якості освіти (Н. Бібік, А. Вербицький, О. Овчарук, О. Пометун, Ю. Татур, Ю. Швалб, В. Ягупов та ін.). Отже, ці праці є базисом для подальших пошуків у руслі вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Водночас, незважаючи на широкий спектр вивчення зазначеного питання науковою спільнотою, проблема підготовки аспірантів педагогічних спеціальностей на компетентнісній основі залишається недостатньо вирішеною в теорії та практиці професійної освіти й ґрунтується переважно на аналізі зарубіжного досвіду. Тому *метою статті* є розгляд особливостей комплексної реалізації компетентнісного підходу в підготовці майбутніх докторів філософії в галузі освіти в умовах сучасної освітньої парадигми.

Варто наголосити, що підготовка майбутніх докторів філософії – це нова сфера для вітчизняної вищої освіти. Нормативний зміст цієї підготовки представлений в освітньо-наукових програмах, котрі за відсутності стандартів вищої освіти кожен заклад вищої освіти розглядає окремо. У цих документах визначено компетентності, якими має оволодіти майбутній доктор філософії (PhD).

Оскільки результати підготовки доктора філософії “формулюються в термінах компетентностей” [13, с. 28], ми провели сутнісний аналіз цього поняття. Його визначення подано в законодавчих документах, довідкових виданнях і наукових публікаціях. Здебільшого компетентність тлумачать як сукупність знань, умінь, навичок, якостей і цінностей, що формують здатність фахівця до ефективної діяльності (Закон України “Про вищу освіту” [10, п. 13], “Національна рамка кваліфікацій” [11], “Національний освітній глосарій” [9, с. 28–29], Дж. Равен [12]).

Як свідчить аналіз значної кількості публікацій, їх автори вважають компетентність інтегрованим результатом, що підтверджує зміщення акцентів зі знанієорієнтованої підготовки на формування здатності практично діяти. Так, І. Драч називає її “складною інтегрованою характеристикою особистості” [6, с. 125]. За визначенням О. Слюсаренко, компетентність є “інтегрованою характеристикою якості особистості” [14, с. 290]. На думку М. Голованя, це “складне інтегративно-динамічне утворення” [5, с. 23].

Зауважимо, що формування здатності до ефективної діяльності може стати компромісним способом вирішення проблеми зростання незадоволеності роботодавців кваліфікацією випускників. Тому вона має бути підтверджена досвідом. Основним видом діяльності доктора філософії в галузі освіти є науково-педагогічна. Отже, на нашу думку, *компетентність май-*

бутнього доктора філософії в галузі освітніх наук – це підтверджена здатність реалізовувати ефективно виконання науково-педагогічної діяльності завдяки сприянню динамічної й системної комбінації знань, умінь, навичок і досвіду.

Необхідність формування компетентного фахівця спричинила зміну методологічних засад та привела до впровадження в освіту компетентнісного підходу, який не може оминати підготовку майбутнього доктора філософії. У Національному освітньому глосарії цей підхід подано як “підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей” [9, с. 28]. Автори колективної монографії вважають, що “компетентнісний підхід передбачає, що стандарти вищої професійної освіти виступають передусім як освітні стандарти результату освіти” [7, с. 28]. Однак, ці тлумачення не розкривають сутності слова “підхід”, що є вихідним. У тлумачному словнику “підхід” подано як “сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь” [3, с. 969]. Вважаємо, що в цих визначеннях головна ідея полягає в тому, цей підхід окреслює задані результати підготовки фахівця. Отже, у нашому розумінні *компетентнісний підхід* на третьому освітньо-науковому рівні вищої освіти – це сукупність прийомів і методів впливу на результати підготовки аспірантів, заснованих на визначених компетентностях фахівця.

Зрозуміло, що підготовку майбутніх науково-педагогічних кадрів зумовлює не лише компетентнісний підхід. Крім цього, ефективність зазначеного процесу забезпечують системний, особистісний, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний та синергетичний підходи.

Системний підхід передбачає цілісність освітнього процесу та цілеспрямовану діяльність його учасників [15, с. 78]. Метою цієї підготовки є формування компетентного доктора філософії.

Особистісний підхід визнає особистість головним фокусом (центром) освітнього процесу, створення умов для його саморозвитку, самореалізації, самоствердження [15, с. 77]. Завдяки цьому здобувач РНД усвідомлено оволодіє всім комплексом загальних, загальнопрофесійних та фахових компетентностей.

Діяльнісний підхід націлений на активне пізнання, роботу й комунікацію суб'єкта навчання, що впливає на його розвиток [8, с. 15]. Такий підхід дає змогу аспіранту управляти власним науковим і професійним розвитком, у ході якого він ґрунтовно засвоює певні навички, уміння й досвід, тобто формується компетентність.

Акмеологічний підхід полягає в підтримці цілісності особистості та сприянні досягненню нею вищого рівня [1, с. 117]. Отже, метою навчання в аспірантурі для кожного здобувача є здійснення комплексного наукового дослідження та успішний захист дисертації, чому максимально сприятиме єдність і системність усіх засвоєних ним компетентностей.

Аксіологічний підхід ґрунтується на тому, що людина є найвищою цінністю суспільства, тому її розвиток стає головною метою [8, с. 15]. Отже, ідеї аспіранта стають його надбанням та цінністю й одночасно орієнтиром його науково-педагогічного розвитку.

Синергетичний підхід "...полягає в здійсненні самореалізації й саморозвитку особистості на основі постійної взаємодії із навколишнім середовищем, яке сприяє формуванню нових якостей особистості" [15, с. 78]. Науково-педагогічне дослідження не може розвиватися в умовах замкненого середовища, оскільки освіта працює на майбутнє. Одночасно це дослідження має міждисциплінарний характер і орієнтується на нові тенденції суспільства. Це переконливо підтверджує зміст компетентностей, якими має оволодіти здобувач PhD в галузі освіти, а саме: здатність до генерування нових ідей при вирішенні дослідних і практичних завдань, зокрема в міждисциплінарних сферах; здатність до спілкування з різними цільовими аудиторіям; здатність до оцінювання можливих ризиків упровадження результатів педагогічного дослідження в освітнє та соціокультурне середовище [4, с. 179].

Наведений огляд методологічних підходів доводить, що саме компетентнісний підхід є стрижнем підготовки майбутніх докторів філософії.

Його положення пов'язані з наступністю розвитку компетентностей за трьома рівнями вищої освіти, одночасно, доктор філософії буде безпосередньо причетний до процесу формування компетентностей майбутніх бакалаврів і магістрів (рис.).

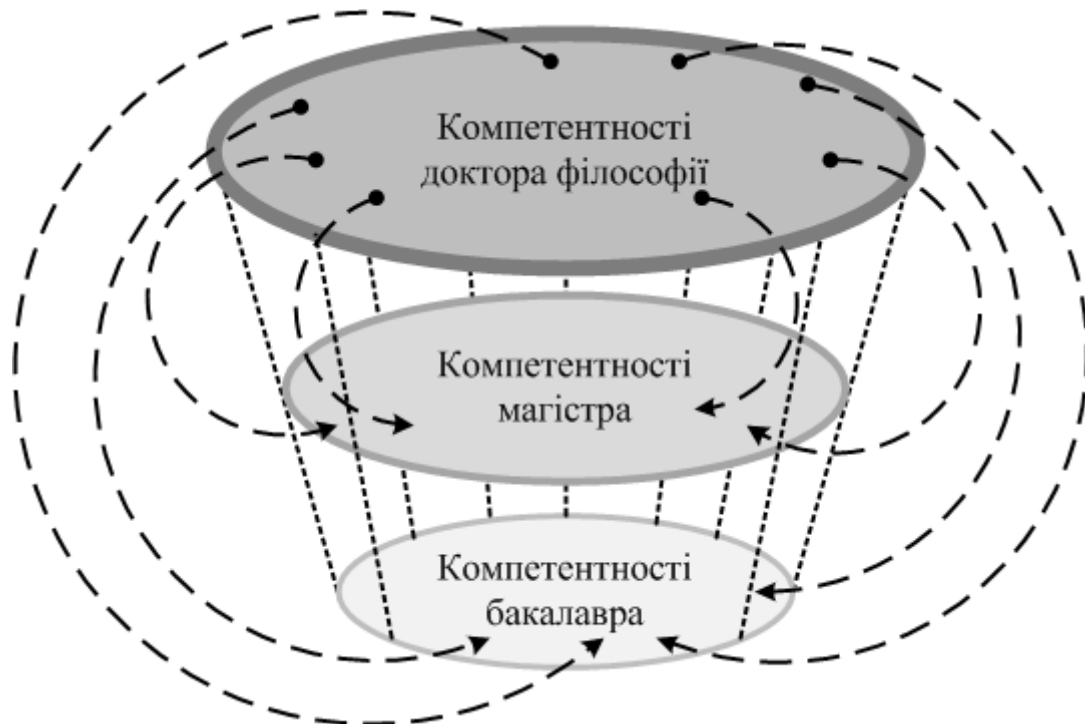

Рис. Схематичне представлення багаторівневості компетентнісної вищої освіти

Усі наведені аргументи свідчать на користь того, що компетентнісний підхід має більш глобальне значення порівняно з іншими підходами. Відбувається кардинальна зміна концептуальної моделі освіти з традиційної на компетентнісну. Ця модель визначає фундаментальну основу підготовки здобувачів ступеня доктора філософії. На сучасному етапі розвитку освіти концептуальна модель перетворилася на парадигму, що відповідає словниковому тлумаченню цього терміна. Дійсно, “парадигма – система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації” [2, с. 415]. В умовах реалізації нової освітньої парадигми на перший план виходить проблема сутності компетентностей здобувачів ступеня PhD у галузі освіти, їх формування та оцінювання. Особливо гострою вона стає на тлі реформування вищої освіти й відсутності освітньо-наукових програм державного рівня підготовки докторів філософії в галузі освіти.

Висновки. Огляд досліджень з проблеми компетентностей дав нам змогу надати визначення компетентності майбутнього доктора філософії в галузі освіти та довести важливість реалізації компетентнісного підходу в процесі його підготовки. Порівняння значущості системного, особистісного, діяльнісного, акмеологічного, аксіологічного та синергетичного підходів з компетентнісним засвідчило його безумовну перевагу в реаліях нової освітньої парадигми. Здійснення компетентнісної парадигми надасть можливість підготувати докторів філософії в галузі освіти, здатних до пошуку інноваційних шляхів навчання, творчого опанування дійсністю, здійснення оригінального педагогічного дослідження.

Список використаної літератури

1. Акмеология : учебник / под общ. ред. А. А. Деркача. Москва : Изд-во РАГС, 2002. 681 с.
2. Бібік С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словоутворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
4. Волкова Н. П. Концепція освітньо-наукової програми підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі зі спеціальності 015 “Професійна освіта”. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* Дніпропетровськ, 2016. № 1. С. 177–183.
5. Головань М. С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти.* 2008. № 3. С. 23–30.
6. Драч І. І. Зміст та структура ключових компетентностей майбутнього викладача вищої школи. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: педагогічні науки.* 2013. Вип. 11. С. 124–130.
7. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / Н. М. Авшенюк та ін. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.
8. Лозова В. І., Тройко Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-ге вид., випр. і доп. Харків : ОВС, 2002. 400 с.

9. Національний освітній глосарій: вища освіта / В. М. Захарченко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Видавничий дім "Плеяди", 2014. 100 с.
10. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. Ст. 1728.
11. Про затвердження національної рамки кваліфікацій : Постанова Каб. Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. *Офіційний вісник України*. 2012. № 101. Ст. 3700.
12. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы / пер. с англ. Ю. И. Турчаниновой, Э. Н. Гусинского. Москва : Когито-Центр, 1999. 144 с.
13. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2014. 168 с.
14. Слюсаренко О. М. Кваліфікаційна критеріальність компетентності: понятійно-методологічні аспекти. *Філософія освіти*. 2009. № 1–2. С. 287–298.
15. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017.

Пшеничная Е. С. Компетентностная парадигма подготовки соискателей степени доктора философии в сфере образования

В статье рассмотрена актуальная для современного высшего образования проблема компетентностной подготовки будущих докторов философии в сфере образования. Обзор публикаций по данному вопросу показал, что компетентность соискателя степени PhD в сфере образования должна быть подтвержденной способностью к выполнению эффективной научно-педагогической деятельности. В процессе реализации образовательно-научной программы аспиранты педагогических специальностей должны овладеть рядом интегральных, общих, специальных и профессиональных компетенций. Подчеркивается, что профессиональная подготовка специалиста основывается на реализации ряда методологических подходов и в ходе подготовки аспирантов важными определяет такие подходы, как: компетентностный, системный, личностный, деятельностный, акмеологический, аксиологический и синергетический. Данные подходы рассматриваются в аспекте их внедрения в учебный процесс подготовки будущих докторов философии в сфере образования. Так, авторское понимание компетентностного подхода связано с совокупностью приемов и методов влияния на результаты подготовки аспирантов, основу которых составляет описание компетенций. Обзор методологических подходов подчеркнул ведущее значение компетентностного подхода в подготовке соискателей. Подтверждено, что соискатель степени доктора философии в будущем непосредственно будет формировать компетентности на двух первых уровнях высшего образования. Представленные в статье аргументы доказали смену образовательной парадигмы с традиционной на компетентностную, что позволит подготовить докторов философии в сфере образования, способных к эффективному научно-педагогическому поиску.

Ключевые слова: аспирант, компетентностная парадигма, компетентностный подход, компетентность, будущий доктор философии в сфере образования, парадигма, методологический подход.

Pshenichna O. Competence Paradigm in the Training of the Future PhD in the Field of Education

The article considers the relevant for modern higher education problem of the competence of training of the future PhD in the field of education. Research and analysis of publications on this issue showed that the competence of the candidate of sciences in the field of education should be a confirmed ability for effective scientific and pedagogical activity.

In the process of implementing the educational and scientific program, graduate students of pedagogical specialties need to have integral, general, special and professional competences.

The author determines that professional training of a specialist is based on application of methodological approaches, among which he considers such as: competence, system, personality, activity, acmeological, axiological and synergistic. These approaches are considered from the point of view of their implementation in the educational process of the training of the future PhD in the field of education.

Thus, the author's understanding of the competence approach is associated with a set of methods for influencing the results of the educational process of the future PhD in the field of education, the basis of which is the description of competences.

The systemic approach presupposes the purposeful impact of the participants in the educational process on the development of a competent future PhD in the field of education; personality – puts the graduate student in the center of the educational process, so that he consciously takes possession of the entire range of competencies. Activity – enables the graduate student, in the process of active learning, to acquire skills and experience as components of competence, while the acmeological approach is aimed at obtaining the highest level of competence. In accordance with the axiological approach of the graduate student's ideas become a reference point for the development of his competencies. Synergetics approach involves the orientation of competencies on new trends.

When considering methodological approaches, the author emphasizes the leading importance of the approach of competence in the preparation of graduate students.

Also, the author argued the change of the educational paradigm from the traditional to the competence, which will allow to train the future PhD in the field of education, capable of effective scientific and pedagogical research.

Key words: *graduate student, competence paradigm, competence approach, competence, the future PhD in the field of education, paradigm, methodological approach.*